

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Marocko 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Situationen vad gäller respekten för mänskliga rättigheter har förbättrats de senaste decennierna i jämförelse med den repressiva regim som gällde under kung Hassan II. Framsteg fortsätter idag att ske på flera områden, men brister finns. Ett ramverk för arbetet med att förstärka respekten för de mänskliga rättigheterna utgörs av konstitutionen som antogs 2011 till följd av de reformkrav som det civila samhället förde fram under den arabiska våren. Därmed stadgas att Marocko är en konstitutionell, demokratisk, parlamentarisk och social monarki. Konstitutionen lägger fast grundläggande principer såsom god samhällsstyrning, maktodelning, rättsväsendets oberoende och demokrati samt garanterar ett antal centrala fri- och rättigheter. Flera institutioner, bland annat ett nationellt MR-råd, har sitt mandat i konstitutionen med det övergripande uppdraget att verka för god samhällsstyrning.

Det förblir en stor utmaning för Marocko att leva upp till konstitutionen. På flera områden har genomförandelagar ännu inte stiftats. Det civila samhället som driver på processen anser att takten inte är tillräckligt hög och att de reformer som görs ibland inte är tillräckliga.

Rättsväsendet står inte fritt från påverkan, men ny lagstiftning antogs 2016 som syftar till att stärka dess oberoende. Korruption utgör ett omfattande problem i rättsväsendet och förvaltningen liksom i samhället generellt.

Det civila samhället är omfattande och dynamiskt om än flertalet organisationer är små och har begränsad kapacitet. Utrymmet för det civila samhället begränsas bland annat av de restriktioner som omgärdar kritik mot islam, monarkin och den territoriella integriteten. Det senare avser främst Marockos anspråk på Västsahara. Dessa inskränkningar påverkar också yttrande- och tryckfriheten och andra områden.

Tortyr och fysiska övergrepp är förbjudet men förekommer. Fängelseförhållandena är besvärliga. Godtyckliga frihetsberövanden förekommer även om det är svårt att uppskatta omfattningen.

En lag stiftades 2015 som förhindrar militärdomstolar att döma civila.

Det är sällsynt att myndighetsföreträdare ställs till svars för lagöverträdelser. Marocko har som enda land i regionen genomfört en rättvise- och försoningsprocess när det gäller tidigare övergrepp mot de mänskliga rättigheterna.

Oberoende och frispråkiga medier förekommer även om man får utgå från att viss självzensur präglar mycket av det som publiceras i kontroversiella frågor. Journalister – både marockanska och utländska – har i flera fall gripits och/eller utvisats.

Mötes- och föreningsfrihet respekteras i allmänhet. Det är dock svårt för organisationer som representerar ståndpunkter som strider mot den officiella positionen vad gäller till exempel Västsahara att verka fritt.

Islam är officiell religion men religionsfrihet råder. Vissa begränsningar i religionsfriheten gäller för missionerande gentemot muslimer och rätten att avsäga sig sin muslimska tro. Regeringen och framför allt kungen främjar tolerans och interreligiös dialog.

Den sociala situationen kännetecknas av hög arbetslöshet, särskilt för ungdomar, och mycket stora inkomstskillnader. Medellivslängden har ökat med tre år. Analfabetismen har sjunkit det senaste decenniet men är betydligt högre bland kvinnor och på landsbygden.

Kvinnor är underrepresenterade i politiken och i arbetslivet. Diskriminerande lagstiftning gäller inom till exempel arvsrätten. En lag mot

kvinnovåld antogs 2016. På kungens initiativ har regeringen lagt fram ett lagförslag som legaliserar abort i vissa specifika fall.

Situationen för minoriteter såsom berber har förbättrats de senaste åren.

Homosexuella handlingar är förbjudna och ett antal fall kan noteras där personer har dömts till kortare fängelsestraff och/eller böter.

Situationen för personer med funktionsnedsättning är svår.

Marocko kontrollerar de facto Västsahara sedan 1975. Inget land har erkänt Marockos anspråk på Västsahara. De senaste åren har FN-processen för att nå en politisk lösning som tillgodoser västsahariernas rätt till självbestämmande stått mer eller mindre stilla. De organisationer och individer som driver frågor kopplade till Västsahara motarbetas, frihetsberövas och trakasseras av myndigheterna. Det nationella MR-rådet har två regionkontor på plats som granskar situationen och som kan ta emot klagomål som rör enskilda fall.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Marocko har enligt konstitutionen ett oberoende rättsväsende som dock inte alltid i praktiken är immunt mot yttre påverkan från politisk nivå och från starka intressegrupper. Lagstiftning antogs 2016 som syftade till att stärka rättsväsendets oberoende. Ett nytt högt juridiskt råd (*Conseil Supérieur du Pouvoir Judiciaire*) skapades med tillsynsrätt över utnämning, befordran och disciplinära åtgärder gentemot domare och åklagare. Justitieministeriets direkta inflytande avses därmed minska.

Rättsliga avgöranden verkställs ofta med betydande fördröjning. Detsamma gäller för verkställande av internationella domslut. Det är relativt sällsynt att statliga tjänstemän ställs till svars för tagande av mutor eller övergrepp av olika slag.

Korruption anses vara ett utbrett problem inom rättsväsendet och förvaltningen. I Transparency Internationals ranking över upplevd korruption 2015 hamnade Marocko på plats 88 av 168 länder. En institution för att bekämpa korruptionen (Instance Centrale de Prévention de la Corruption – ICPC) inrättades 2007 och fick utökade befogenheter 2011.

Enskildas tillgång till rättslig prövning av beslut som påverkar deras rättsställning garanteras av konstitutionen. Trots möjligheter för mindre bemedlade att få rättshjälp utgör de kostnader som en juridisk process medför, och även bristande transparens samt korruption, faktorer som begränsar rätten till rättvis rättegång. Utöver domstolarna kan enskilda vända sig till ombudsmannen (Institut de Médiateur) eller till det nationella MR-rådet (*Conseil national des droits de l'homme – CNDH*), vilket görs i stor utsträckning.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Den konstitution som antogs 2011 fastställer att Marocko är en konstitutionell, demokratisk, parlamentarisk och social monarki. Kungen är den högsta beslutsfattaren och den centrala gestalten i det politiska systemet. Han utser regeringschef och, på förslag av denne, övriga ministrar. Hans prerogativ innefattar även att avskeda enskilda ministrar, upplösa parlamentet, utlysa undantagstillstånd, och att bevilja nåd. Han är överbefälhavare och Marockos religiöse och andliga ledare med titeln ”de troendes härförare” (*Amir Al Mouminine*). Konstitutionen har dock begränsat kungens befogenheter när det gäller att utse regeringschef genom att den föreskriver att denne ska utses från det parti som vunnit flest mandat. Kungen kan heller inte entlediga regeringschefen till skillnad från övriga ministrar. Premiärministerns ställning i systemet har därmed stärkts vilket den nya titeln ”regeringschef” avser att återspegla.

Parlamentet har två kamrar. Representanthuset (*Chambre des représentants*) väljs i allmänna val vart femte år. Det senaste valet ägde rum den 7 oktober 2016. Rådskammaren (*Chambre des conseillers*) tillsätts indirekt genom val i kommunala församlingar, handelskammare och löntagarorganisationer.

Inhemska respektive internationella valobservatörer bedömde att valet den 7 oktober 2016 gått korrekt till väga och att det i huvudsak kännetecknades av transparens och integritet. Motsvarande bedömning gjordes vid de föregående valen 2011. Det förekom inga våldsamheter under valprocessen. Politiska partier som verkar för Västsaharas självständighet är dock förbjudna. De politiska partierna och allmänheten i stort accepterade valresultatet som innebär att det moderata islamistpartiet PJD försvarade sin ställning som största enskilda parti men förblev beroende av stöd från andra

partier för att nå en majoritet. Dess huvudrival, det sekulärt inriktade och monarkin närstående *Parti d'Authenticité et de Modernité (PAM)* växte kraftigt medan övriga partier gick tillbaka. Sammanlagt tolv partier tog sig över valtröskeln på 3 procent. Valet präglades av lågt deltagande med 6,6 miljoner röstande på en befolkning av 34 miljoner, vilket motsvarade cirka 43 procent av registrerade väljare (många är inte registrerade i röstlängden).

Antalet kvinnliga parlamentariker ökade från 67 till 81 av 395 platser (17 till 21 procent). Med undantag för tio kvinnor valdes dessa in från en särskild lista reserverad för kvinnor (sextio platser) och personer under fyrtio (både kvinnor och män – trettio platser). Liksom i tidigare val nominerade partierna ytterst få kvinnor på valbara platser i övrigt.

Det civila samhällets utrymme

En öppen dialog förekommer mellan civilsamhällets organisationer och statliga myndigheter. Myndigheternas beredvillighet att konsultera civilsamhället har ökat de senaste åren. Enligt vissa organisationer handlar det mer om en fasad och man är kritisk mot att de synpunkter man lägger fram på till exempel lagförslag inte tas om hand. En nationell dialog med det civila samhället ägde rum 2013-2014 och utmynnade i ett antal rekommendationer som bland annat syftar till att stärka föreningsfriheten liksom det civila samhällets kapacitet och oberoende och dess möjligheter att bidra till offentligt beslutsfattande. Även om civilsamhället i Marocko är omfattande och dynamiskt är flertalet organisationer små och har begränsad kapacitet. En viss åtstramning gentemot civilsamhället kan noteras när det gäller tillstånd att genomföra offentliga manifestationer. Organisationer som driver en agenda som myndigheterna finner kontroversiell eller utmanande har svårt att få offentligt erkännande/registrering och ställs ofta inför olika hinder i sin verksamhet. Det civila samhällets utrymme begränsas bland annat av de restriktioner som omgärdar islam, monarkin och den territoriella integriteten. Regeringen ser kritiskt på att enskilda organisationer tar emot finansiella medel från utlandet och har vid flera tillfällen gett uttryck för en vilja att strama åt reglerna för och kontrollen av sådant stöd, vilket det civila samhället protesterat mot.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga uppgifter om att myndigheterna sanktionerar eller genomför politiska mord, utomrättsliga avrättningar eller påtvingade försvinnanden. Tortyr och fysiska övergrepp är förbjudet enligt konstitutionen och enligt lag men förekommer. Obduktion är obligatoriskt vid dödsfall i fängelse för att kunna fastställa om övergrepp har skett. Det finns uppgifter om att myndigheterna i ökande utsträckning utreder anklagelser om tortyr och fysiska övergrepp. Samtidigt finns exempel på att övergreppen sanktionerats från högre ort. I flera fall har personer som riktat anklagelser om tortyr i stället åtalats för förtal.

Fängelseförhållandena är svåra till följd av överbeläggning och en rad andra brister vad gäller till exempel hälsovård och sanitära förhållanden. Det civila samhället är kritiskt till att alternativa straff till frihetsberövanden inte tillämpas i högre utsträckning och att en så pass hög andel (cirka 40 procent) av fångarna utgörs av häktade som ännu inte har dömts.

Det nationella MR-rådet har som en del av sitt uppdrag att inspektera fängelser och påtala de brister som finns. Rådet kommer att ges en utvidgad roll som nationell förebyggande mekanism mot tortyr vilket bl a innebär rätt att genomföra oannonserade besök i fängelser och häkten.

Människohandel förekommer och drabbar både marockaner (till exempel barn som utsätts för tvångsarbete) och utländska medborgare såsom kvinnor från Afrika söder om Sahara som utnyttjas inom sexhandeln.

Dödsstraff

Dödsstraff kan utdömas enligt såväl civil som militär lagstiftning. Det är främst tre slags gärningar i den civila lagstiftningen som kan ådra sig dödsstraff: brott mot rikets säkerhet, överlagt mord, dråp samt mordbrand och omfattande sabotage. Dödsstraff kan endast dömas ut av en appellationsdomstol, den näst högsta nivån, dit fall som rör grövre brott direkt förs.

Avrättning kan inte verkställas förrän kungen nekat nådeansökan. Detta har inte skett sedan 1993 vilket innebär att ett de facto moratorium råder. Dödsstraff döms fortfarande ut men antalet domar har minskat under de

senaste åren., från drygt hundra 2011 till nio 2015. Kungen brukar benåda ett antal dödsdömda och andra fångar i samband med nationella eller religiösa högtider. Ett hundratal personer är i dagsläget dödsdömda.

Opinionsbildning mot dödsstraffet äger rum på initiativ av civilsamhället och vissa parlamentariker. Det nationella MR-rådet har tagit ställning för avskaffande av dödsstraffet. Kungen har välkomnat att en debatt förs i frågan.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Enskilda organisationer hävdar att de lagstadgade regler som ska förhindra godtyckliga frihetsberövanden inte alltid följs. Det är dock svårt att bedöma i vilken omfattning så är fallet. Enligt konstitutionen ska en person som grips genast informeras om skälet för gripandet och om sina rättigheter. Tillgång till juridiskt ombud ska ges snarast möjligt. I straffprocesslagen föreskrivs att kontakt med juridiskt ombud ska ske inom 24 timmar, men på särskild begäran kan perioden utsträckas till 36 timmar. En person kan enligt lag frihetsberövas i upp till sex dagar innan eventuellt åtal väcks. I fall som rör terroristbrott är den maximala tiden tolv dagar och rätten till kontakt med en advokat är begränsad till ett halvtimmesmöte.

Enligt FN:s arbetsgrupp om godtyckliga frihetsberövanden, som besökte Marocko 2013, följs reglerna om tillgång till juridiskt ombud inte i praktiken och i flertalet fall sker mötet med advokat först i samband med rättegångens inledning.

Rättssäkerhet

Åtalades rätt att tilldelas ett juridiskt ombud om de inte har ett eget ombud samt att få tillgång till åklagarsidans bevisning respekteras inte alltid.

Fall som rör brott som kan ge upp till fem års fängelse förs i regel direkt till en appellationsdomstol. Varje misstänkt ska enligt lag betraktas som oskyldig tills motsatsen har bevisats. Erkännanden som har tvingats fram med våld ska inte tas i beaktande av domstolen.

Lagstiftning antogs 2015 som förhindrar militärdomstolar att döma civila. Som en konsekvens av lagen fick 22 västsaharier som dömts i militärdomstol för våldsamheter som begicks i samband med stängningen av ett protestläger 2010 möjlighet till ny prövning i en civil domstol under hösten 2016.

Straffmyndighet gäller från 18 år.

Strafffrihet

Det är sällsynt med utredningar eller åtal gällande övergrepp, korruption och andra lagöverträdelser som begås av myndighetsföreträdare. Bilden av att myndighetsföreträdare står över lagen spelade in i de folkliga protester som ägde rum 2011 (20 februari-rörelsen) och har oundvikligen konsekvenser för det folkliga förtroendet för myndigheterna, inklusive ordningsmakten.

Marocko har som enda land i Mellanöstern- och Nordafrikaregionen hållit en rättvise- och försoningsprocess när det gäller brott mot de mänskliga rättigheterna. Under de så kallade bly-åren under den föregående kungen Hassan II:s regeringstid 1961-1999 skedde omfattande MR-övergrepp som inkluderade, tortyr, politiska mord och fängslanden, ofrivilliga försvinnanden. Kung Mohammed VI tillsatte 2004 en kommission – Instansen för rättvisa och försoning (*Instance d'Équité et de Réconciliation – IER*) för att utreda de övergrepp som skett. Processen gav möjlighet för drabbade personer och deras anhöriga att träda fram och vittna om det som skett, dock utan att röja identiteten på de personer som gjort sig skyldiga till övergreppen, samt få skadestånd från staten. Enligt det nationella MR-rådet har drygt 25 000 personer fått skadestånd varav 5 000 personer från det som i Marocko benämns de södra provinserna, det vill säga Västsahara. Ett uttalat villkor för processen var dock att de personer som begått övergrepp inte skulle ställas till svars, vilket har kritiserats av organisationer som menar att det innebär allmän amnesti för dessa brott. Regeringen har inte utarbetat en nationell strategi mot strafffrihet, vilket var en av IER-kommissionens rekommendationer.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Som i resten av arabvärlden har press- och yttrandefrihet försämrats något de senaste åren. Officiellt motiveras restriktioner ofta av hotet från terrorister och ökad instabilitet i regionen. Begränsningar i yttrande- och tryckfrihet gäller i förhållande till främst tre områden: kritik av islam, monarkin och territoriell integritet/Marockos anspråk på Västsahara. Det talas om ”de tre röda linjerna” som inte får överträdas.

Som exempel kan nämnas att en journalist åtalades 2016 för att i en intervju med den tyska tidningen Bild ha refererat till det ”ockuperade Västsahara”. Han hävdade att det var ett felcitat och frikändes i första instans.

Trots de inskränkningar som finns förs en relativt fri och öppen debatt kring politiska och sociala frågor som även tangerar de ovan nämnda områdena. Oberoende och frispråkiga medier förekommer även om viss självcensur präglar mycket av det som publiceras i kontroversiella frågor. Censur är relativt ovanligt. Internet har bidragit till att göra medielandskapet mer dynamiskt. Under större delen av 2016 har så kallade Voice over Internet Protocol (VoIP) – samtalstjänster på internet såsom till exempel Skype – varit blockerade med hänvisning till att dessa innebar orättvis konkurrens med telekomföretagen.

Sju marockanska journalister/aktivister som är engagerade i en organisation för undersökande journalistik (*Association marocaine du journalisme investigatif ; AMJI*) har blivit åtalade på olika grunder, bland annat brott mot nationell säkerhet, för att ha tränat personer i att använda en applikation för medborgarjournalistik. Några av de åtalade har belagts med utreseförbud. Utländska journalister som genomfört reportageresor i Marocko har i vissa fall gripits och utvisats med hänvisning till att de saknat tillstånd.

Reportrar utan gränser placerade Marocko på 131:a plats i sin lista över pressfrihet i världen 2016, vilket klassas som en ”svår situation” för pressfriheten.

Mötes- och föreningsfrihet

Lagen skiljer mellan sammankomster på allmän plats som innebär att man förflyttar sig (marscher) och de som är stillastående (sit-ins). I det första fallet krävs förhandstillstånd från inrikesministeriet, i det andra inte. I praktiken sker flertalet demonstrationer utan att förhandstillstånd begärs. De flesta sammankomster förlöper fredligt men det händer att de upplöses av polisen med hårdhänta och oproportionerliga medel.

Föreningar behöver vara registrerade för att ha tillstånd att verka. Registrering beviljas i flertalet fall men vissa sammanslutningar som representerar ståndpunkter som strider mot den officiella positionen vad gäller till exempel Västsahara får ofta avslag. År 2015 fick en organisation som företräder sahariers rättigheter (*Association sahraouie des victimes de violations des droits de l'homme – ASVVDH*) sitt tillstånd efter en tio år lång domstolsprocess. Det saknas ett officiellt register av registrerade organisationer. Det nationella MR-rådet har rekommenderat att ett sådant

skapas och att det ska innehålla en förteckning över de organisationer vars ansökan nekats med tillhörande motivering.

Religions- och övertygelsefrihet

Islam är Marockos officiella religion och kungen är landets högste religiösa ledare. Det är fritt att utöva andra religioner, men inte tillåtet att försöka omvända muslimer till en annan tro. Det är inte heller tillåtet för en muslim att gifta sig med en icke-muslim. Konstitutionen erkänner inte samvetsfrihet. Ett officiellt organ, *Conseil supérieur des oulémas* (ung. höga teologiska rådet) uttalade 2013 att muslimer inte kan avsäga sig sin tro.

Kungen främjar tolerans och respekt mellan religioner och interreligiös dialog. Kontroll utövas i fråga om vad som predikas i moskéerna och tillstånd krävs för att uppföra nya moskéer.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Arbetslösheten är officiellt cirka 9 procent och för ungdomar cirka 30 procent i åldern 15-29 år. Arbetslösheten är särskilt stor på landsbygden och högre för kvinnor än för män.

Tvångsarbete förekommer bland annat för barn som anställs som hemhjälp. Yrkesinspektörer har inte rätt att genomföra kontroller i privata hushåll. Enligt officiell statistik fanns 2015 något under 60 000 barnarbetare i åldern 7-15 år och trenden bedöms vara sjunkande. Myndigheterna genomför insatser för att motverka barnarbete.

Den legala arbetstiden är 44 timmar i veckan. Minimilönen motsvarar cirka 2 500 kronor i månaden i industri- och tjänstesektorn, cirka 3 000 kronor i offentlig sektor och cirka 2 000 kronor i jordbruket. Den är låg i förhållande till kostnadsläget. Strejkrätten liksom anställningsskyddet är starkt begränsad. Det krävs godkännande i förväg av myndigheterna för att få hävda arbetsbrist som grund för uppsägning.

Marocko har anslutit sig till sju av ILO:s åtta centrala konventioner. Undantaget är konvention nummer 87 om föreningsrätt och förhandlingsrätt. Det brister i efterlevnaden av konventionerna mot barnarbete och mot icke-diskriminering i arbetslivet.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

I en internationell jämförelse av hälsotillståndet som tidskriften The Lancet gjorde 2015 placerades Marocko på plats 109 av 188 länder.

Medellivslängden i Marocko har ökat med tre år sedan början av 2000-talet. Den är 73 för män och 75 för kvinnor. Mödra- och barnadödligheten har också sjunkit och uppgår idag till 120 per 100 000 födselar respektive 30 per 1 000 födselar.

Drygt 60 procent av befolkningen har en sjukförsäkring att jämföra med 15 procent för tio år sedan. Tillgången till sjukvård är god i städerna även om den offentliga sjukvården är bristfällig. Privata kliniker av hög standard finns men är ofta för dyra för genomsnittsmarockanen. Tillgången till sjukvård är betydligt sämre på landsbygden.

Sambandet mellan miljö och hälsa har getts växande uppmärksamhet i takt med att kroniska och icke-överförbara sjukdomar ökat jämfört med infektionssjukdomar. Regeringen ser på dricksvattnets kvalitet och avfallshanteringen som två av de främsta utmaningarna i det avseendet. Luftföroreningar är ett växande problem, särskilt i städerna till följd av ökande trafik samt fabriksutsläpp.

Rätten till utbildning

Skolplikt gäller mellan sex och femton år men många marockanska barn slutför inte sin utbildning eller kommer aldrig till skolan. De statliga skolorna är avgiftsfria men skolböcker och skoluniform måste inköpas. Klasserna är ofta mycket stora, 50 elever i samma klass är inte ovanligt. De som har råd väljer oftast att låta sina barn gå i privata skolor. Enligt UNICEF saknar 12 procent av ungdomar (15-24) på nationell nivå någon som helst utbildning; på landsbygden är motsvarande siffra för pojkar 15 procent och för flickor 30 procent. Antalet barn som går i grundskola har dock ökat markant de senaste åren. Analfabetismen har sjunkit från 43 till 32 procent mellan 2004 och 2014. På landsbygden kan den dock vara upp till 70 procent bland kvinnor. Marocko har på senare år börjat prioritera utbildningssystemet som länge varit åsidosatt. Inom ramen för det nationella utvecklingsinitiativet (*Initiative nationale des droits de l'homme – INDH*) läggs särskild betoning på grundutbildning. Aktiva åtgärder sker för att utbilda lärare samt gymnasieelever om mänskliga rättigheter.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Marocko klassas som nummer 126 av 187 länder på UNDP:s välfärdsindex för 2015. Enligt officiell statistik lever 1,6 miljoner marockaner under fattigdomsgränsen, av vilka 80 procent på landsbygden. Ytterligare knappt fem miljoner lever under mycket sårbara och knappa förhållanden, även här är landsbygden överrepresenterad. Förmögenhetsskillnaderna är stora. Kvinnors inkomster utgör en tredjedel av männens enligt UNDP. I genomsnitt lägger ett hushåll 37 procent av sin inkomst på mat. På landsbygden saknar 28 procent av befolkningen tillgång till rent dricksvatten.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Trots vissa framsteg återstår mycket när det gäller jämställdhet och kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter. Kvinnor är underrepresenterade inom politiken och i arbetslivet har färre möjligheter till utbildning och är föremål för diskriminerande lagstiftning. Landet har placerat sig på plats 127 av 188 på FN:s Gender Development Index 2014.

Konstitutionen från 2011 förbjuder könsbaserad diskriminering och föreskriver att en myndighet för jämställdhet (*Autorité pour la parité et la lutte contre toutes formes de discriminations; APALD*) ska skapas men har ännu inte implementerats. I juli 2016 antogs en lag mot kvinnovåld. På kungens initiativ antog regeringen i juni 2016 ett lagförslag som legaliserar abort i tre specifika fall: våldtäkt, mentala hälsoproblem hos modern eller fosterskada. MR-organisationer har välkomnat dessa reformer men samtidigt uttalat kritik mot att dessa är alltför begränsade och inte säkert leder till förbättringar i kvinnors situation.

År 2004 infördes en ny familjerättslig lagstiftning, *Moudawana*, som formellt sett innebar en stor förändring bland annat när det gällde rätten till skilsmässa och arvsrätt för kvinnor, höjning av åldern för giftermål från 15 till 18 år och begränsning av månggifte. Dessa drygt tio år senare kan konstateras att lagen inte uppnått avsedd effekt på flera av dessa punkter. Exempelvis har antalet minderåriga som gifter sig fördubblats på grund av de möjligheter till dispens som lagen medger.

Den marockanska arvsrätten stadgar i enlighet med islamsk lag (sharia) att en dotter ärver hälften av vad en son ärver. Om en dotter är ensam barn ärver

hon en hälft medan andra hälften går till släktingar. En son som är ensam barn får hela arvet. När det gäller fastigheter är marockansk lagstiftning än mer restriktiv; en kvinna kan endast arva en tredjedel.

Våldtäkt och sexuella övergrepp är belagda med stränga straff enligt marockansk lag, men den sociala stigmatisering som följer av övergreppen gör att många offer inte anmäler. Likaså riskerar en kvinna som anmäler en våldtäkt att själv straffas för sexuella relationer utanför äktenskapet, vilket är ett brott som kan ge fängelse, eller för prostitution om hon inte kan uppfylla de mycket stränga beviskrav som finns vid en våldtäkt. Sedan en lagändring 2014 är det inte längre möjligt för en våldtäktsman att undslippa straff via giftermål med brottsoffret. Våldtäkt inom äktenskapet är fortfarande inte straffbart.

Det finns en stark stigmatisering av ogifta mödrar, åtminstone i delar av samhället. Många mödrar stöts bort av sina familjer och nyfödda barn överges.

Prostitution är förbjudet enligt lag men är vanligt förekommande och omfattar såväl män som kvinnor och såväl minderåriga som vuxna. Koppleri leder sällan till åtal. Handel med kvinnor, där marockanskor förs till Europa eller Mellanöstern, utgör ett problem. Marocko är även ett transitland för människohandel från övriga Afrika och Asien. Regeringen ser allvarligt på situationen och söker finna lösningar men resurserna är bristfälliga. Det stöd som erbjuds offren är litet. Vissa enskilda organisationer arbetar med stöd till drabbade.

Genom en lagändring av medborgarskapslagen 2007 diskrimineras kvinnor inte längre när det gäller möjligheten att föra vidare sitt medborgarskap till sina barn då fadern har ett annat medborgarskap. En retroaktiv möjlighet att få marockanskt medborgarskap genom modern har också införts.

Det finns inga uppgifter om att kvinnlig könsstympning skulle förekomma i Marocko.

Barnets rättigheter

Barnens situation i Marocko präglas av att landet är fattigt, med bristande skolgång och barnarbete som följd. Många barn registreras inte i folkbokföringen, särskilt inte flickor på landsbygden och barn som har fötts

utom äktenskapet, vilket gör att de senare i livet kan få svårt att bevisa sin identitet.

Minimiåldern för arbete är femton år, men det är inte ovanligt att barn mellan sju och fjorton år arbetar, främst inom jordbruket och i privata hushåll som hemhjälp. Barn – i regel flickor – som är hemhjälp, ”petite bonne”, tvingas ofta leva under mycket svåra villkor. Misshandel och sexuella övergrepp förekommer från arbetsgivarnas sida. Ett steg framåt togs i maj 2016 när en lag som förbjuder anställning av hemhjälp yngre än sexton år röstades igenom. I framför allt turiststäder såsom Marrakech, Agadir och Tanger förekommer det att barn tvingas till prostitution. Hem för övergivna barn finns oftast för barn födda utom äktenskapet, men drivs nästan helt av enskilda organisationer med små resurser. UNICEF uppskattade 2014 att det fanns cirka 25 000 gatubarn i Marocko; officiell statistik saknas.

Barnaga är tillåtet och förekommer också i skolorna men allmänheten, medier och myndigheter reagerar starkt på fall av grov misshandel av barn. Straffmyndighetsåldern är arton år. Enligt MR-organisationen *Observatoire marocain des prisons, OMC*, satt trots det 1 500 minderåriga i fängelse 2014. Barnsoldater förekommer inte.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Situationen för berberna har förbättrats på senare år. Mellan 30-40 procent av befolkningen har tamazight (berberspråk) som modersmål. Tamazight fick i konstitutionen 2011 ställning som officiellt språk jämte arabiska. Sedan 2010 finns en tv-kanal som sänder på tamazight. Ett kungligt institut för den berbiska kulturen har inrättats och ett särskilt skriftspråk för tamazight utvecklats.

De kristna och judiska minoriteterna kan öppet utöva sina religioner. Kyrkor och synagogor finns liksom särskilda judiska domstolar som dömer enligt judisk familjerätt. Biblar kan säljas på samtliga språk utom arabiska. I samband med en konferens om religiösa minoriteter i Marocko 2016 uppmanade kung Mohammed VI till respekt för desamma.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexuella handlingar är förbjudna enligt lag och straffas med böter eller fängelse i upp till tre år. Ett antal fall kan noteras de senaste åren där personer dömts till kortare fängelsestraff och/eller böter för homosexuella handlingar. En viss tolerans mot homosexualitet finns i samhället under förutsättning att diskretion iakttas. Såväl utländska som marockanska personer lever i homosexuella relationer i Marocko, åtminstone i de större städerna och på turistorter. MR-organisationer har krävt en lagändring för att homosexuella handlingar inte ska kunna straffas med fängelse.

Det finns ingen lag som gör det möjligt för transpersoner som genomgår könskorrigering att få sin könsidentitet erkänd av myndigheterna.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Marocko har ratificerat 1951 års flyktingkonvention och 1967 års protokoll. Ett lagförslag för att inrätta en nationell asylprocedur lades fram 2014 men har ännu inte antagits av parlamentet. Lagförslag om en migrations- och en människohandelslag väntar också på behandling. Regeringen samarbetar med FN:s flyktingkommissarie (UNHCR) som gör bedömningar rörande flyktingstatus. Enligt UNHCR fanns det 2015 cirka 5 000 flyktingar i Marocko.

Marocko har gått från att vara ett transitland för många sub-saharier på väg till Europa till att även bli ett destinationsland. En ny migrationspolitik antogs 2013 som inneburit en rad åtgärder för att legalisera migranternas status och integrera dem i samhället. Under 2014-2015 legaliserades 92 procent av drygt 27 500 personer som ansökte.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Antalet personer med funktionsnedsättning uppskattas enligt officiell statistik till cirka 2,3 miljoner eller 6,8 procent av befolkningen. Situationen för personer med en eller flera funktionsnedsättningar är svår. Trots statliga försök att i högre grad integrera funktionsnedsatta i samhället, där vissa framsteg har gjorts när det gäller socialförsäkringar, är deras beroende av privata initiativ fortsatt stort. Funktionsnedsatta saknar ofta arbete och inkomst och har begränsad tillgång till utbildning. Tidigare tabun kring funktionsnedsatta tycks vara på väg att försvinna och deras situation uppmärksammas numera i medierna. Ett fåtal dagcenter och skolor för fysiskt funktionsnedsatta finns i några av de större städerna, men dessa får

ännu inget statligt stöd utan är helt finansierade av medel från föreningar och av donationer från företag och privatpersoner.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1970.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2014.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2001.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2009.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2013.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1956. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1971.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* signerades år 2000.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Inom ramen för Sveriges regionala utvecklingsstrategi för Mellanöstern och Nordafrika (MENA) ges ett begränsat stöd till insatser i Marocko som syftar till att stärka rättsväsendet, bidra till jämställdhet och stödja civilsamhället. Utbildningsinsatser görs för domarkåren genom kapacitetsstärkande av juridiska fakulteter som utbildar domare och åklagare och stöd ges även till att stärka nätverk för kvinnliga domare. På jämställdhetsområdet har studier om könsroller och maskulinitet finansierats och stöd görs tillgängligt för ungdomsinitiativ och rörelser för jämställdhet. Sverige stödjer också kapacitetsstärkande av MR-organisationer och MR-försvare. Det svenska stödet kanaliseras via organisationer som UN Women, Raoul Wallenberginstitutet, International Association for Women Justices (IWAW), och EuroMed Rights.

EU och Marocko har ett associationsavtal sedan 2000 och samarbetar inom ramen för den europeiska grannskapspolitiken. En regelbunden MR-dialog förs och frågor som gäller mänskliga rättigheter, demokrati och god samhällsstyrning behandlas även inom en särskild underkommitté under associationsavtalet. EU är Marockos största givare och stödjer bl a insatser för reform av rättssektorn, jämställdhet, mänskliga rättigheter och kapacitetsstärkande av parlamentet. Under 2016 frös Marocko relationerna med EU som uttryck för missnöje med beslutet av EU-domstolens förstainstansrätt att inte godkänna rådsbeslutet om ingående av jordbruks- och fiskeavtalet mellan EU och Marocko i den mån avtalet gäller handel med produkter från Västsahara. Domslutet överklagades av rådet.

Flera av EU:s medlemsländer liksom organ såsom Världsbanken, UNDP, Unicef, UN Women, UNHCR, IOM och ICRC är bland de internationella aktörer som ger stöd och genomför insatser i Marocko rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer.